

ГОДИНА III.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 50.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

ИЗДАВА ЧЕТИРИ ПУТА НА НЕДЕЉУ НА ПО ТАБАКА. — СТОЈИ ЗА НОВИ САД 40, А НА СТРАЊУ 60 НОВ. МЕСЕЧНО. — ЗА ОГЛАСИ
НАПЛАЋУЈЕ СЕ ОД ЈЕДНЕ ВРСТЕ 3 НОВ. И 30 ЗА ЖИГ СВАКИ ПУТ.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

Извештај привремене управе о српској народној позоришној дружини. *)

Навршује се шеста година како су настале биле кобне прилике по наше народно позориште. Те прилике морале су се појавити отуда, што су и дотадашњи управитељи г. Ј. Ђорђевић и велика чланова позоришне дружине прешли у Београд, где се у то доба оснивало стално народно позориште. Брже и страховања за опстанак нашег позоришта било је тада у толико више, што је ваљало набавити и заменика управитељу и нове чланове, и што се још једнако ваљало бринути и о средствима, којима ће се одржати народно позориште. У тој незгоди својој позове општа воља и жеља позоришне скупштине садању управу, да се прими управе народног позоришта, па ма и привремено. Садања управа сматрала је за своју дужност, да се подзове томе позиву, тим пре и тим више, што је увидила критично стање нашег позоришта, а што је увек готова била народу послужити по својим силама онде, где је то потреба народна најпрече захтевала. Шест година дана вршила је управа поверену јој дужност, а да ли је, и у колико је своме задатку одговорила, није на њој да пресуди, али толико ипак мора рећи, да јој је у пркос свима непрекидним новчаним неприликама сва брига и све старање само на то ишло, да се развије и процвета у нас позоришна уметност и изворна драматска књижевност, да добрим и уметничким представама пружи свету уметничког уживања, и да одрани ваљан позоришни подмладак, који не ће мислити туђом, већ својом главом, који не ће гледати туђим, већ својим очима, и који не ће ходити на туђим, већ на својим ногама. Управа је осим тога сваком приликом подетицала глумце, да се родољубивим осећајем за народно

позориште и узвишеним одушевљењем за уметност племенито надмећу у вршењу одређеног им задатка, да се ману сваке себичности, па да у позоришту гледају само светињу позоришног завода и унапређење његове узвишене цели, и да не буду прости комедијашни или пуке позоришне занатлије, који само за новац раде, него за позоришну уметност одушевљени, свога задатка свесни народни свећеници, који ће се пожртвовањем радити на томе, да се народно позориште примаке мети својој, и да се вредним и достојним покаже потпоре и потпомагања народног.

Да ли је у свему томе управа успела да се приближи изтакнутој мени, оставља се да пресуди свет и скупштина, али толико се може без зазора рећи, да је посејано много плодно семе, које ће уродити добрим плодом, ако се и даље узнегује као што треба.

Овде је место да лаким погледом погледамо како је постало и како се развијало наше народно позориште, па да после пређемо на рад позоришни од прошле главне скупштине до данас.

Сретни су народи, којима нису сметале светске незгоде, те су слободно и без многих запрека могли доћи до својих позоришта, до тих живих школа за народну просвету, добар укус и углађенији живот. Српском народу не беше суђена та сретна звезда. Ко познаје нашу трагичну повесницу, ко зна тужне згоде и кобне прилике, које су као помаман вихор бесиле над нашим народом: тај се не ће чудити, што је сав наш духовни живот тако рећи уништен био. Много мука, тешких беда и великих невоља трпео је наш народ, али, хвала буди снази његовој, он

*) Овај је извештај поднесен 18. августа о. г. главној скупштини „друштва за српско народно позориште.“

их је сретно претрпео. Након дуга сна почињу се ломити стари окови, а народ млађахним духом, млађахним полетом почиње нову радњу, и ако бог да сретнију будућност.

Тежак, претежак беше постанак нашег народног позоришта. Шест година рада требало је да се оснује народно позориште, а готово три године дана морало је протећи, док је влада потврдила наше позориште. Морали смо сматрати за велику милост, ако нам се од згоре допуштало, да се смемо старати сами за себе.

Тежак, ал' и скроман беше почетак нашем народном позоришту. Без потпоре, једва једвице и трпљено, започе оно свој рад; али основа му беше добра, језгра здрава, воља озбиљна, брига и старање да се утемељи јака, и тако мало по мало стаде нестајати кобних запрека. Наше народно позориште, које су непријатељи и завидљивци наши до сад гледали тек неким сажаљењем и подсмејом, развија се тако лепо, да му сада завидљивим оком сматрају развитак и напредак. Љубављу, пожртвовањем, марљивим радом, и што смо погодили праву стазу, дошли смо до тога, да се у многоме смемо мерити и са страним позориштима, која су стекла себи гласа у свету, те тако можемо без зазора рећи, да смо после дуге борбе и тешких напора ударили ваљан темељ и засадили језгру за савршеније и боље. Што је наше позориште ударило правим путем, што је у њему било увек неког вишег, песничког полета, што се од постанка свога развијало у правцу чисто народном и идејалном, што је лепо, ако и лагано, али за то сигурно, напредовало и у позоришној уметности и у своме утицају на народ: то се има захвалити само томе, што се у нас управа позоришна повера-

вала увек људима књижевницима, који су у стању били позориште сматрати са вишег гледишта, који су тако и тежили све за вишим и вишим, и који нису рад свој удешавали по плати и награди, него који су живот свој посветили само просветном напретку народном, па су тако готови били и на сваковрсне жртве.

Погледајмо друге земље и народе! Дарежљивошћу и негом великаша и богаташа постала су ваљана позоришта! Они су сматрали за славу и част називати се потпомагачима позоришне уметности. Можемо ли се ми том срећом попети? Где су ти великаши, које је заболела глава од тешке бригае за нашим позориштем? Где су ти богаташи, који би бар један малени део свога богатства жртвовали племенитој уметности драматској? О српском се народу вели, да је сиромаш, али тим већим поносом може погледати на своје позориште, које је само својим пожртвовањем, својим радом и својом рођеном муком створио и до сада оджао. Посао још није довршен. Још ваља тежити за вишим и ваљанијим; али ми треба да истрајемо у том раду, ако не ћемо да нам образ првени пред страним светом, ако не ћемо да нас постигне праведан укор нашега потомства. Ми смо позориште створили, одржали, увећали, подigli, ми треба да га узнесемо и до славе и до части! Али за ту цел ваља да раде сложено и управа, и критика, и уметници, и песници наши, ваља да прионе цео народ наш свим одушевљењем својим. Таквом слогом утврдићемо нашу најнароднију установу, показаћемо свету да смо и ми кадри стати у ред просвећених народа, постићићемо на скоро све своје непријатеље, противнике и завидљивце. (Наставиће се.)

ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ МАЂАРСКОГ ПОЗОРИШТА.

У „Уг. Лојду“ читамо ову белешку о постанку мађарског позоришта: „Позориште је у опште поникло, по природи људској, из тежње за уметничтвом и игром, и тек где где је подстакнуто народном реакцијом, отпором против туђинства, као што је на, пр. то у Немаца било енергичким протестом лесинговим против француске драме. Позориште у Угарској, или, да речемо јасније, мађарско позориште тек од чести може захва-

лити неколике првине безазленој тежњи за уметничтвом — него право порекло је његово реакција против немштине.“ Ову, одавна признату, истину расветљује сад историчар Стеван Силађи¹⁾ доказима, поцрпљенима по архивима, износећи то у „Валмарнапи Уршагок (Недељним новинама)“ ево овако:

¹⁾ Силађи звали су се с почетка Свилојевићи.

Прве јавне позоришне представе у Мађарској приказиване су само немачким језиком, ако не узмемо на ум на зло прошле покушаје позоришног управитеља Ђорђа Ференција, који добио беше године 1692. повластицу, да може приказивати представе позоришне у Угарској, и у Ердељу.

И та прва немачка глумачка приказивања беху у Пожуну године 1730 у згради позоришној, тога ради саграђеној. Отуда се раширило после позориште по Угарској даље. Скиталачке дружине похађале су горње крајеве Угарске, и немачко позориште брзо и тако ухвати корена. те су на скоро по томе саграђене сталне позоришне зграде у Ђуру и у Кашави (у овој вароши 1781. године), где су позоришне представе непрестано привлачиле силну публику у позориште. За цара Јосифа приказиване су немачке глуме позоришне и у Пешти и Будиму. Успеси глумаца од заната отварале су вољу, да се и добровољци огледају у позоришту, и за царице Марије Терезије и сина јој цар-Јосифа готово не беше омање немачке вароши у Угарској, нарочито пак у цинском крају, а да се није била у свакој склопила и позоришна добровољачка дружина.

Ово кретање пробуди пажњу, шта више и суревњивост у мађарског народа према ширењу немачког елемента по Угарској, те то вам би повод, да се подстакне и у Мађара, да поку-

шају и огледају драговољачким представама мађарску глуму. И почетак томе би у Ердељу, кад су оно драговољци у Колошвару, у кући грофице Ђорђа Банфија приказивали позоришну игру на мађарском језику; али покушаји ови не пођоше одмах за руком, и двадесет је година морало проћи, док се то и по други пут покушало,

А ово други пут било је у Пешти године 1774. Пешта се тада бројала у немачке позоришне вароши првога реда. Мисао да се сад, као што рекосмо, и по други пут покуша мађарска драговољачка представа — замисли, по свој прилици гроф Геден Радаји. За чудо је пак, да и тај пар Немица једна мораде суделовати. О томе има једна овака белешка: „Самуило Бармати, који доцније буде лечник и професор (умрло је године 1830) — беше том приликом шантало; а као да ће бити, да је била и његова главна заслуга у томе, што се та дружина и склопила. За улогу „Валтрона“ нађе он и приволи младог једног Мађара, а улогу жене валтронове научи он Немицу, жену управитеља варошког позоришта“

Али и тај покушај прође, а не остави за собом већег, знатнијег трага. Једно добро било је у томе то, што је грађанству престонице (Пеште) било дано, да види и осведочи се, да се позоришне глуме могу глумити и мађарским језиком.

(Свршиће се.)

И Ш Т И Њ Ш.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(„Присни пријатељи.“) Шаљива игра у 1. чина, написао В. Сарду, с француског превео М. И. Стојановић.

Како представа (30. новембра) тог сардуовог умотвора, у ком се тако кокетно огледа права француска снага карактернога цртања и ситуацијонога удешавања, — није ни по нашу новосадску публику „première“: то ћемо се задовољити оценом самога приказивања.

Готово сваки значај у овим „присним пријатељима“ даје глумцу драгоцену прилику да покаже свој дар и своје студије у карактерисању: Сметени добричина Косад (Лукић), заносљива и поверљива Цецилија (Сајевићка), осетљиви поштењак и прегалац Толозан (Ружич), „похотљиви врабац“ Морис (Сајевић), себична будала Марека (Недељковић), разметљиви на ртач Абдала (Марковић), злобни заједало Виње (Зорић) са својом женом (Ј. Маринковићка), па и само зелено дериште Раваило (Б. Хаџи-

ћева) — сви ти дају својим носоцима обилну прилику, да се истагну.

И морамо признати, да се већина те прилике оберучке латила. Особито нам ваља споменути с признањем Лукића, Ружича и Недељковића. Недељковић је колико промишљеним и успешним глумљењем, толико и zgodном образином и опет показао, да за карактерне улоге има више дара, а и воље, него за можда заносије али и монотоније љубавне. Чудновато нам беше, што је Лукић сме тену улогу Косада одиграо без икакве сметње, на против је Зорићу пошло за руком, да у иначе несметеног Вињета умеша приличну порцију сметње. Марковићев Абдала био би сасвим у реду да се није привазивач у 3 чину једаред врло незгодно снотакао, што чинили непоузданост у знању улоге, или пренаљбљивање у декламацији

А

Издаје управа српског народног позоришта

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

7. ПРЕСТАВА.

У ПРЕТПЛАТИ 4.

У НОВОМЕ САДУ У УТОРАК 3. ДЕЦЕМБРА 1874.

ПРВИ ПУТ:

ЈЕДАН СЕ МОРА ОЖЕНИТИ.

ШАЉИВА ИГРА У 1. ЧИНУ, НАПИСАО АЛЕКСАНДАР ВИХЕЛМИ, ПРЕВЕО М. ХРВАЊАНИН-СТАНЧИЋ.

О С О Б Е:

Јаков Цорн, проф. на свеучилишту Лукић.
Виљем Цорн, брат му Сајевић.

Гертруда, тетка им Ј. Поповићева.
Лујза, нећака јој Л. Хаџићева.

Збива се у врту цорновом.

ПРЕ ТОГА ПО ДРУГИ ПУТ:

ШОЉА ТЕЈА.

ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОЈ РАДЊИ, С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО Г. ГЕРНИЋ.

О С О Б Е:

Барон Виљдељ Марковић.
Бароница Ј. Маринковићка.

Камуфле Сајевић.
Јован, баронов слуга Лукић.

Збива се у Паризу у кући барона Виљдеља

А У ПОЧЕТКУ:

ШКОЛСКИ НАДЗОРНИК.

ШАЉИВА ИГРА У 1. РАДЊИ, С ПЕВАЊЕМ, ОД К. ТРИФКОВИЋА.

О С О Б Е:

Моновић, школски надзорник Зорић.
Петровић, сеоски учитељ Ружић.
Ката, жена му Ј. Поповићева.

Савета, кћи му Љ. Зорићева.
Станко, свршени приправник Божовић.
Писаревић, натарошев писар Добриновић.

Збива се у селу.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 9 И ПО САХАТА.